

פרק 62 פוסט אימפריום (10): קץ ההיסטוריה

הורדת הפרק [קישור](#).

הצטרפות לפל"ג [קישור](#).

הזמנת הרצאה [קישור](#).

להאזנה ב-itunes: [קישור](#).

להאזנה ב-spotify: [קישור](#).

וגם ב-youtube: [קישור](#).

ערך את הפרק והלחין את המוסיקה [גיא שילה](#).

אנחנו נמצאים בתחילתו של הפוסט-אימפריום. בפרק הקודם הכרנו את הסדר העולמי החדש שרצה בוש האב, מערכת בינלאומית שתבטיח את מאזן הכוח הגלובאלי ותובל ע"י ארה"ב. אולם החזון של בוש לא עורר תמיכה מצד הציבור האמריקני או ההנהגה שלו ללא האיום האדום, למה שארה"ב תמשיך להיות מעורבת בסכסוכים הרחק מעבר לים? שנות ה-90 נתפסו כעידן חדש בסדר העולמי, עידן בו כוח יקבע לא עפ"י מספר החיילים שיש לך, אלא לפי גודל הכלכלה שלך. ברוכים הבאים לקץ ההיסטוריה של ביל קלינטון.

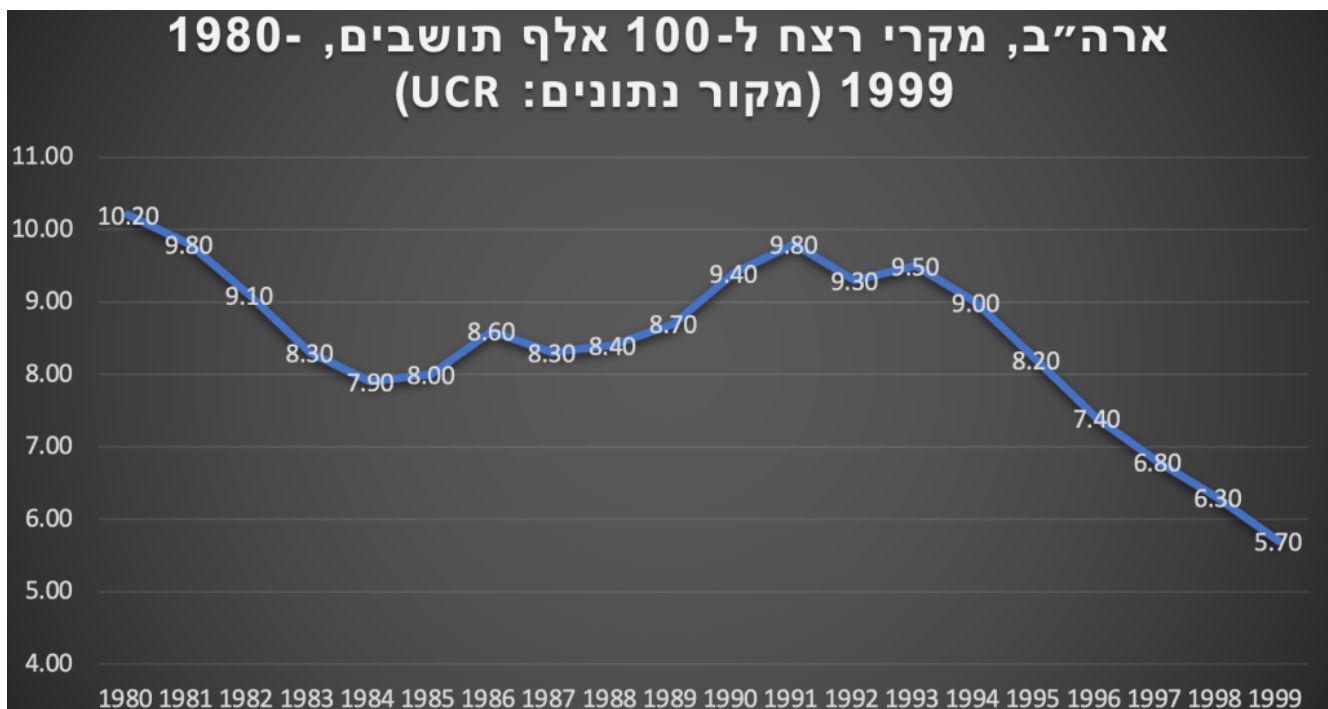
דיברנו בפרק הקודם על שלוש נקודות מרכזיות: סיום המלחמה הקרה תחת בוש האב, הרגע החד קוטבי, והתוכנית שלו לסדר עולמי חדש. מבחינת ציר הזמן אנו נמצאים בתחילת שנות ה-90 של המאה ה-20, אחרי שבריה"מ ירדה ממעמדה כמעצמת על וארה"ב נותרה לבדה בפסגת העולם, יוצרת את הרגע החד-קוטבי. ב-1990 ארה"ב ניהלה לראשונה בהיסטוריה מלחמה למען הביטחון הקולקטיבי של העולם, רתמה את בעלות הברית שלה ואת הקהילה הבינלאומית כדי להדוף את סדאם חוסיין מחוץ לכוויית במלחמת המפרץ הראשונה.

במשרד ההגנה של בוש, מזכיר ההגנה דיק צ'ייני נשען על ההצלחה של מלחמת המפרץ כדי לשרטט את החזון העולמי החדש של ארה"ב: מערכת בינלאומית של בריתות ומאזני כוח מקומיים, אותה תנהל ארה"ב. ארה"ב תשמור על מעמדה ככוח הצבאי החזק בעולם, והיא תעבוד עם הקהילה הבינלאומית או לבדה בשביל לשמור על האינטרסים האמריקנים ובשביל להגן על הסדר הליבראלי. בחזון של צ'ייני אירו-אסיה כולה תוכנס תחת ההשפעה האמריקנית, וארה"ב תבטיח שלא יקום בה עוד איום קיומי לרפובליקה. חזקה, בטוחה, ומקושרת, ארה"ב תהיה מוקד

הבעיה שבעוד מושגים כמו "מאזן הכוח", "הרגע החד-קוטבי", "ביטחון קולקטיבי" ו-"סדר עולמי חדש" הסעירו את האסטרטגים בווינגטון, העם האמריקני היה אדיש להם. הוא ראה בנפילה של בריה"מ לא הזדמנות לעיצוב של העולם והבטחת מעמדה של ארה"ב כמעצמת-על, אלא סיום של מאבק ארוך נגד הקומוניזם, מאבק שהכריח את ארה"ב מלכתחילה להיות מעורבת בעולם. בין 1949 ל-1990 הציבור הבין שהוא נדרש לתת קורבנות בשביל ביטחון המולדת והעולם החופשי מול האיום האדום, שהוא חייב לשלוח את הבנים מעבר לים להילחם ברוסים, ולהשקיע במדינות עולם שלישי כדי למנוע את התפשטות הקומוניזם. זה היה מאבק של טוב מול רע, של חופש מול דיקטטורה [2] והעם האמריקני נתן את דמו וכספו בשביל לנצח.

עם חיסול האיום האדום ב-1990, הציבור האמריקני ציפה לשינוי בסדרי העדיפויות הלאומיים: פחות מדיניות חוץ, יותר מדיניות פנים. הם ציפו לשינוי לא רק משום שהאיום האדום הוסר, אלא גם מפני שבתחילת שנות ה-90 נראה שארה"ב קורסת מבפנים: בין אפריל למאי 1992 לוס אנג'לס בערה במהומות שפרצו כשבית משפט זיכה 4 שוטרים משימוש באלימות יתר במעצר של גבר שחור. המהומות הגיעו לקנה מידה כזה שראש עיריית לוס אנג'לס נאלץ לבקש מבוש האב שישלח את הנחתים להשתלט על העיר.

המהומות האלימות בלוס אנג'לס אבל היו רק עוד תקרית בגל פשיעה ששטף את ארה"ב החל מאמצע שנות ה-80, כשקראק, שהפך למגפה בערים, תדלק את הקפיצה במקרי השוד והרצח בארה"ב. בניו-יורק אדם נרצח כל יומיים וחצי, וקרבות ירי שיתקו את העיר [1].

הכלכלה לא הייתה במצב טוב יותר. באמצע כהונת בוש האב ארה"ב חוותה מיתון שהתחיל ב-1990 ונמשך עד מרץ 1991. למרות שהמיתון היה קצר יחסית, שיעור האבטלה המשיך לעלות

עד קיץ 1992, עולה מ-5.2% ביוני 1990 ל-7.8% ביוני 1992. הציבור האמריקני לא היה מרוצה [2] שלושה רבעים הביעו מורת רוח מהטיפול של בוש בכלכלה, והכישרונות של בוש במדיניות חוץ לא אזנו את מורת הרוח.

לדוגמה, נורמן אורנשטיין, בסקירה שלו ב-*Foreign Affairs* של הבחירות לנשיאות של 1992 [2], הביא סקר מדהים של *American Talk issues* בו ביקשו מאנשים לבחור בין בוש ובין שלוש אלטרנטיבות: מועמד גנארי של המפלגה הדמוקרטית, מועמד עם פלטפורמה של סוגיות פנים כמו הקטנת מיסים, תעסוקה וביטוח בריאות; ומועמד עם פלטפורמה של סדר עולמי חדש, המדגיש שיתוף פעולה ומניעת תפוצה של נשק גרעיני. בסקר נמצא שבוש הוביל מול המועמד הגנארי 39% מול 27%; הפסיד בקושי למועמד של הסדר העולמי, 41% מול 37%, והפסיד בפער של 54% ל-31% למועמד של סוגיות פנים.

וזה לא רק הבוחר האמריקני שאיבד עניין במדיניות חוץ. ארה"ב אינה צריכה להיות מעורבת בעולם בשביל ביטחונה או שגשוגה [2] אין איום משמעותי על גבולותיה והיא לא חולקת השפעה עם מעצמה מתחרה כלשהי בהמיספלה המערבית. עם קריסת בריה"מ, המניע המרכזי של ארה"ב להיות מעורבת בעולם מלכתחילה [2] האיום שכוח אירו-אסיאתי יהרוס את הרפובליקה [2] נעלם. כן, ארה"ב עדיין רצתה סחר חופשי וגישה לשווקים בשביל הכלכלה שלה [2] אך ב-1992 כל הכלכלות הגדולות של העולם היו פתוחות לה ורובן היו בבריתות אסטרטגיות עמה [2] מדינות כמו יפן, גרמניה, צרפת ובריטניה. איזו עוד סיבה אם כך יש לה להחזיק כוחות באירופה או להעניק סיוע למדינות באפריקה? ללא עוד איום ברור מבחוץ, באופן טבעי המרוץ לנשיאות של 1992 ראה את חזרתו של מחנה שהיה מודר ממסדרונות הכוח בושינגטון במשך המלחמה הקרה: הבדלנים.

מועמד אחד של המפלגה הדמוקרטית, טום הארקין (Harkin), רץ תחת הסיסמה "שובי הביתה אמריקה". מועמד אחר, ג'רי בראון, אמר בפני קהל בניו-יורק את הדברים הבאים: "הסיבה שיש לנו בניינים הרוסים היא משום המנטאליות של בוש וקלינטון שיותר מתעניינים בסדר עולמי חדש כעשרת אלפים מייל מכאן מאשר בתעסוקה מלאה [2] כנשיא, לא אתן פני אחד לסיוע חוץ לפני שידאגו לכל חקלאי, איש עסקים ומשפחה [בארה"ב] [3]."

לא בראון ולא הארקין זכו במועמדות הדמוקרטית לנשיאות, אך העובדה ששני מועמדים לנשיאות במפלגה מרכזית דברו על "להחזיר את ארה"ב הביתה" היא עדות לשינוי שארה"ב עברה עם הניצחון על בריה"מ. המועמד שלבסוף ינצח את הבחירות המוקדמות במפלגה, ומי שינצח את בוש האב ב-1992 [2] ביל קלינטון [2] לא החזיק בתפיסה בדלנית. הוא האמין כמו בוש האב במנהיגות אמריקנית, עכשיו עם הפוסט אימפריום הוא יהיה חייב לתת תשובה לשאלה החדשה: למה לארה"ב להמשיך ולהיות מעורבת בעולם?

בפרק היום נראה את ארה"ב עושה את צעדיה הראשונים כשהיא לחלוטין בתוך הפוסט-אימפריום. ללא האיום הסובייטי, עם מעמד של מעצמת-על יחידה, ארה"ב חיפשה מה לעשות עם

המערכת הבינלאומית שהקימה. מונעת מהאמונה בעליונות של דמוקרטיה ושוק חופשי, ומאמינה שהתחולל שינוי עמוק בדינמיקה של הזירה הבינלאומית, קלינטון יציע מטרה חדשה: הגדלה. ואנחנו מתחילים מיד אחרי ההודעה הבאה.

אזהרת ספוילר: אנחנו כבר חיים בעידן של הפוסט-אימפריום, ומה שמרתק בשנה שלנו שאנחנו רואים את תחילת התגבשותו של הסדר העולמי הבא. רוצים לראות אותו? רוצים לדעת לאן צועד העולם? בואו למקום היחיד שנותן לכם זאת: פל"ג, מועדון המנויים של "המשחק הגדול". בואו להינות מניתוח שבועי, חברות בקבוצת הפייסבוק הסגורה של המועדון, אירועי לייב ועוד. בואו למקום היחיד שלא רק מדווח לכם על העולם ☑ אלא גם מסביר אותו. כי בעידן הכאוטי שלנו ☑ ידע הוא כוח. ידע הוא הזדמנות. אז בואו והצטרפו! קישור לעשיית מנוי בהערות הפרק.

בעיות תפיסה

ביל קלינטון נכנס לתפקיד נשיא ארה"ב ב-20 בינואר, 1993. בגיל 46, המושל הצעיר של ארקנסו היה אחד משלושת הנשיאים הצעירים ביותר בתולדות ארה"ב והראשון ששייך לדור "הבייבי בוס". עבורנו החשיבות של קלינטון היא שהוא הנשיא הראשון של הפוסט-אימפריום, הוא ולא בוש האב. בוש האב הוא עדיין נשיא של האימפריום, האיש שחתם את הפרק של המאבק בסובייטים ע"י פירוק בדרכי שלום של הגוש המזרחי. בוש האב התחיל להתמודד עם הפוסט-אימפריום והרגע החד-קוטבי רק בסוף כהונתו, כשהאסטרטגיה האזורית של משרד ההגנה אפילו לא זכתה לקידום כלשהו משום שהיא התפרסמה כל-כך מאוחר בכהונה הראשונה והיחידה שלו.

לעומת בוש, קלינטון נכנס ישירות לעולם של הפוסט-אימפריום והרגע החד-קוטבי. הוא נכנס לבית הלבן כשארה"ב היא מעצמת העל היחידה, אין שום איום או מתנגד לה, והיא סיימה מאבק אידיאולוגי בן כמעט 50 שנה להוכיח שהערכים שלה, של דמוקרטיה ושוק חופשי, עליונים על קולקטיביזם ותכנון מרכזי. הוא גם נכנס לבית הלבן כשההצדקה לכל המערכת הבינלאומית הענפה שארה"ב הקימה ☑ נאט"ו, GATT, הסכם הביטחון עם יפן ☑ נעלמה. אם אין עוד איום סובייטי, מה ההצדקה לנוכחות של חיילים אמריקנים בגרמניה ואיטליה? מה ההצדקה להמשך המעורבות של ארה"ב בעולם?

"אסטרטגית ההגנה האזורית" של ממשל בוש טענה שאם ארה"ב תיסוג מהעולם, עלול לקום איום חדש באירו-אסיה במקום הסובייטים. הדרך היחידה של ארה"ב לשמור על ביטחונה היא רק אם היא תמשיך ותהיה מעורבת באירו-אסיה, תשמור על העליונות הצבאית שלה ועל מאזני כוח באזורים קריטיים לשגשוגה וביטחונה ☑ באירופה, במזרח אסיה ובמזרח התיכון. בראיית האסטרטגיה האזורית מערכת הבריתות האמריקנית היא העומק האסטרטגי שלה, והיא צריכה לשמור עליו בשביל שתוכל להתמודד עם כל איום שיופיע בעתיד, גם אם כרגע היא לא רואה אחד.

התפיסה בבסיס אסטרטגית ההגנה האזורית היא תפיסה ריאליסטית, המאמינה שהמאפיין

היחיד הקבוע של המערכת הבינלאומית היא התחרות לכוח בין השחקנים השונים. גם אם בתחילת שנות ה-90' כל המדינות הגדולות היו ביחסים טובים זו עם זו, אין זו עדות שהמצב יימשך. שינויים במאזן הכוח, היחלשות או התחזקות של מדינות שונות, יביאו לשינויים במערכת הבינלאומית ולמעבר ממצב של שלום למצב של מלחמה. ארה"ב אינה יכולה לדעת איך יראה האויב העתידי שלה, חוץ מזה שהיא יכולה להיות בטוחה שאויב כזה יופיע.

אולם, תפיסה כזו של תחרות ומאזני כוח מנוגדת לאיך רובם של האמריקנים חושבים על יחסי חוץ והעולם. כפי שעמדנו על כך בפרק קודם אמריקה לא צמחה בסביבה של עימות ומלחמה, אלא בסביבה של התפשטות אל מרחבים כמעט ריקים מאדם. חישובים של כוח זרים לה, והיא רואה בעולם או מישהו לנהל עמו עסקים [4] רואה ביחסים הבינלאומיים בעצם משא ומתן עסקי שמטרתו חילופי סחורות [5] או מישהו להשפיע עליו מהאידיאליזם שלה, אם באופן אקטיבי או פסיבי. כשניקסון לדוגמה ניסה בסוף שנות ה-60' לנהל מדיניות חוץ שמבוססת בעיקר על שיקולים של מאזן כוח, הוא זכה לקיתונות ביקורת מהרפובליקנים והדמוקרטים על "הציניות" שלו, שאינה ראויה לרפובליקה [4].

הסיום של המלחמה הקרה לא רק שלא עזר לריאליזם לקנות לבבות בוויינגטון, אלא שהוא נדחק הצידה לחלוטין. כשקלינטון עלה לשלטון שני כוחות חזקים עיצבו את תפיסת העולם של ארה"ב: הרגע החד-קוטבי מצד אחד, והפאקס אמריקנה מצד שני. דיברנו על הפאקס בפרק משלו וראינו איך האינטרסים האסטרטגים של הכלכלות הגדולות הביאו אותן לקבל את האימפריום האמריקני ולבחור בנתיב של שלום ומסחר על-פני התחמשות ומלחמה. אולם בשנות ה-90' התפיסה הייתה שהפאקס לא היה עוד תוצר של חישובי כוח, בדיוק כמו מלחמות העולם שקדמו לו, אלא להפך [6] שהוא היה עדות לשינוי יסודי בדינמיקה של הזירה הבינלאומית: מעבר מדינמיקה המונעת ע"י כוח צבאי וגיאופוליטיקה, לדינמיקה המונעת ע"י כוח כלכלי. התחרות בין מדינות לא תהיה עוד דרך מלחמות ומרוצי חימוש, אלא דרך הסכמי סחר ויעילות. הוגים ועיתונאים הסתכלו על אירופה והמחנה המערבי ובמקום לתפוס את החץ הסיבתי בסדר הנכון [7] ששלום מביא למסחר [8] הם תפסו אותו הפוך [9] שמסחר מביא לשלום.

כך לדוגמה כתב תומאס פרידמן בטור מיום ה-8 בדצמבר, 1996 בניו-יורק טיימס [5]: "יש לי את התזה הזו שאני מחזיק בה כבר הרבה זמן, ובאתי לאוניברסיטת ההמבורגר במטה מקדונלד'ס כדי סוף סוף לבדוק אותה. התזה היא זו: מעולם לא נלחמו שתי מדינות שיש בשתייהן סניפי מקדונלד'ס. החבר'ה במקדונלד'ס אישרו זאת בשבילי." פרידמן כמובן לא הניח שעצם הנוכחות של סניפי מקדונלד'ס היא שמונעת את המלחמה, אלא שהסניפים הם אינדיקציה שמדינה הגיעה לרמה כזו של רווחה חומרית שכבר לא משתלם לה לנהל מלחמה. תיאוריית המקדונלד'ס של פרידמן היא ביטוי לאמונה שסחר חופשי ורווחה חומרית הצליחו לגאול את האדם מהמלחמה. כמו עוד הרבה תיאוריות שהיו קשורות לפאקס אמריקנה, גם תיאוריית המקדונלד'ס הוכחה כשגויה: מלחמת רוסיה-גיאורגיה של 2008 התרחשה כשלשתי המדינות סניפים של הרשת.

מייקל וולקר, עיתונאי, כתב בניו-יורקר באוקטובר 1996 כך: "כעת העידן של גיאופוליטיקה

הוחלף בעידן של מה שאפשר לקרוא לו גיא-כלכלה. סימני החינויות החדשים הם ייצוא ופרודוקטיביות ואחוזי צמיחה, והמפגשים הבינלאומיים הגדולים הם הסכמי הסחר בין מעצמות העל הכלכליות" [6].

אולם מי שבאמת ביטא לעומקה את הגישה החדשה, הגישה של "הסתיומו המלחמות החמושות", היה פרנסיס פוקוימה במאמרו המפורסם "קץ ההיסטוריה" [7], שהתפרסם בקיץ 1989 ב- *National Interest*. כנראה שמעתם על המאמר וכנראה מה ששמעתם הוא שפוקוימה חזה את קצה של המלחמה המודרנית והגעתו של עידן חדש של שלום ושלווה לאנושות. פוקוימה אכן ראה בהתפרקות הגוש המזרחי את הקץ על המאבקים הצבאיים בין מדינות גדולות. במקום תחרות אסטרטגית לכוח, המאבקים בין המדינות יעברו לתחום הכלכלי. במקום להט אידיאולוגי ומדיניות חוץ אגרסיבית, המדינות הגדולות יהפכו להיות חלק משוק כלכלי משותף, בו מדיניות סחר והחלטות מוניטריות יהפכו לסוגיות הבוערות של היום.

אולם בזמן שפוקוימה בהחלט חזה את סופן של המלחמות הגדולות, המעניין הוא למה הוא חזה את מה שחזה, פחות מה הוא בדיוק חזה. פוקוימה האמין שקץ ההיסטוריה הגיע משום שהדמוקרטיה הליברלית הוכיחה את עצמה כצורת השלטון האולטימטיבית, מפני שהיא הביאה לידי פתרון את כל הקונפליקטים של החברה והיא מספקת את כל צרכיו של האדם. עם הדמוקרטיה הליברלית בא הקץ על המתח בחברה, בא הקץ על הסוגיות שעליהן נלחמו בני-אדם במשך מאות שנים. אחרי תבוסת הפשיזם ופשיטת הרגל של הקומוניזם, פוקוימה האמין שהדמוקרטיה הליברלית עתידה להתפשט בעולם ולהביא אותנו לעידן חדש של שלום ושגשוג, בו המאבקים היחידים יהיו בתחום הכלכלי, לא הצבאי או הפוליטי.

פוקוימה הולך אחרי הגל שרואה בהיסטוריה תהליך של מאבק בין רעיונות, תהליך בו הרציונאלי הופך לממשי ע"י התפתחות הדרגתית של התודעה האנושית. כשפוקוימה דיבר על קץ ההיסטוריה, הוא לא טען שכבר לא יהיו בכלל עוד מלחמות, אלא שלא יהיו עוד מלחמות גדולות, מלחמות אידיאולוגיות גדולות כמו המלחמה הקרה או מלחמת העולם השנייה. בראיית פוקוימה המלחמות באפריקה או במזרח התיכון לא מייצגות איזה מהלך רעיוני גדול יותר, ועל-כן במוקדם או במאוחר גם המדינות האלו יכנסו תחת השפעתה של הדמוקרטיה הליברלית.

בראיתו רעיונות עליונים על המציאות הגיאופוליטית, משום שבסופו של יום "האינטרס הלאומי של מדינה מוגדר ע"י הרעיונות שלה" כדבריו. הוא לכן דחה את הטענה שעם קריסת הגוש המזרחי רוסיה תשוב למדיניות החוץ האגרסיבית שלה מהמאה ה-19, ותחפש לגבש מחדש מרחב השפעה במזרח אירופה. פוקוימה האמין שמערב אירופה מציגה את העתיד של העולם, גם עבור רוסיה, עתיד בו מדינות יעסקו הרבה יותר בסוגיות כלכליות מאשר בתחרות לכוח.

התחזית של פוקוימה לא החזיקה במבחן המציאות מפני שהיא האמינה שהתחרות לכוח היא פועל יוצא של מצב הרעיונות עולם. היום אנחנו יודעים שפוקוימה טעה, משום שגם אם "הדמוקרטיה הליברלית" היא צורת השלטון האולטימטיבית, היא אינה משנה כהוא זה את

חישובי הכוח של המדינות השונות. כוח צבאי לא התחלף בכוח כלכלי, והיום גודל התמ"ג של מדינה ומספר הטנקים שלה מרכיבים את כוחה. אך את זה אנחנו יודעים היום.

בנוסף לאמונה שכוח כלכלי הפך לכוח בזירה הבינלאומית, אמונה שנבעה מהפאקס אמריקנה, בתחילת שנות ה-90 שלטה האמונה שמחנה הדמוקרטיה עם כלכלות שוק עתיד לגדול. האמונה הזו נשענה על הרגע החד-קוטבי ותחושת העליונות האידיאולוגית שהוא הביא עמו: השיטות של בריה"מ הוכחו כשגויות ע"י קריסתה; ארה"ב נותרה כמעצמת-על יחידה; אין עוד יריב אנטי-ליבראלי או אנטי-קפיטליסטי בנמצא. רק טבעי היה לצפות שכעת הגוש הדמוקרטי יגדל, פשוט מהיעדר כוח שיתנגד לו.

האמונה שכוח כלכלי החליף את הכוח הצבאי והגדילה הבלתי-נמנעת של דמוקרטיה השוק יצרו ביחד את הבסיס התפיסתי עליו קלינטון גיבש את האסטרטגיה שלו, וזו אסטרטגיה שתהיה עם ארה"ב עד לכניסתו של אובמה לתפקיד: אסטרטגיה ההגדלה.

גדלים

אם הכוח החדש הוא כוח כלכלי, ואם ההתרחבות של הגוש הדמוקרטי היא בלתי נמנעת, מה יש על ארה"ב לעשות כדי לשגשג בעידן החדש והמסעיר של אחרי המלחמה הקרה? לפי קלינטון משהו פשוט מאוד: לקדם הסכמי סחר עם כמה שיותר מדינות, בשביל להשיג שווקים ליצרנים אמריקנים, ולעזור לגוש הדמוקרטי להתרחב במקומות שעדיין קשה לו ² נאמר במזרח אירופה או מזרח אסיה. דמוקרטיה היא גם לא בהכרח המטרה הראשית ² במקומות בהם ליברליזם כלכלי מתקדם מהר יותר מליברליזם פוליטי, ארה"ב תמשיך להיות מעוניינת ² גם מתוך ציפייה שליברליזם כלכלי יביא לליברליזם פוליטי וגם משום שאין הבדל בין דולר שמשלם צרכן בדיקטטורה וצרכן בדמוקרטיה.

עם כניסתו לבית הלבן קלינטון הגדיר 3 יעדים לממשל: חיזוק ביטחון המדינה, הגברת השגשוג בבית וקידום הדמוקרטיה בעולם, ספציפית קידום הדמוקרטיה מבוססת כלכלת השוק. קלינטון רצה, בדומה לאסטרטגיה של ממשל בוש, לחזק ולהעמיק את היתרון הצבאי של ארה"ב ע"י מודרניזציה של הכוחות המזויינים וחיזוק הבריתות שלה. הוא רצה לקדם את המסחר החופשי בעולם מתוך אמונה שהוא יתרום ליצרנים אמריקנים ולרווחת הכלכלה המקומית. הוא רצה להפיץ את הדמוקרטיה בעולם מתוך אמונה שככל שמספר הדמוקרטיה בעולם יגדל, כן תתייצב המערכת הבינלאומית וסחר חופשי רק יתחזק.

הנשיא גם רצה למצוא סיסמה שתתפוס את האסטרטגיה הלאומית שלו, שתמצת את החזון שלו לעולם שאחרי המלחמה הקרה ^[8]. באוגוסט 1993, כמה חודשים אחרי כניסתו לבית הלבן, קלינטון ביקש מהיועץ לביטחון לאומי שלו לחפש סיסמה שתחליף את סיסמת "הבלימה" של המלחמה הקרה ותשבה את דמיונו של הציבור האמריקני ^[9]. היועץ לביטחון לאומי חזר עם אחת: הגדלה, Enlargement.

ארה"ב תגדיל את המערכת הבינלאומית שהקימה בגוש המערבי לכל העולם [2] היא תגדיל את מערכת הסחר שלה בשביל לכלול את הגוש המזרחי ומדינות עולם שלישי. היא תגדיל את המערכת הפיננסית שלה בשביל לאפשר זרימה קלה יותר של הון מהמערב לכלכלות מתעוררות. היא תגדיל את מספר הדמוקרטיה, מביאה לעוד עמים את המוסדות הליברלים של המערב, עם חופש ביטוי, חופש בחירה וכמובן [2] חופש כלכלי לכולם. לא עוד בלימה [2] עכשיו הזמן להגדלה.

את החזון החדש של ארה"ב קלינטון הציג בפני העצרת הכללית של האו"ם בנאום ב-27 בספטמבר 1993:

"במהלך המלחמה הקרה חיפשנו לבלום את האיום למוסדות חופשיים. כעת אנו חופשיים להגדיל את מעגל המדינות שחיות תחת מוסדות חופשיים. החלום שלנו הוא יום בו הדעות והאנרגיות של כל אדם בעולם יזכו לביטוי מלא, עולם בו דמוקרטיה משגשגות משתפות פעולה זו עם זו וחיות זו עם זו בשלום.

אנחנו נחזק את דמוקרטיה השוק החופשי ע"י חיזוק הכלכלה שלנו כאן בבית, ע"י פתיחת הסחר העולמי דרך הסכם ה-GATT, הסכם הסחר החופשי של צפון אמריקה [NAFTA] והסכמים נוספים, וע"י עדכון המוסדות המשותפים לנו, נשאל ונענה ביחד אתכם על השאלות הקשות האם הם מספיקים כדי להתמודד עם אתגרים עכשוויים.

אנו נתמוך בגיבוש של דמוקרטיה שוק היכן שהן מופיעות עכשיו לראשונה, כמו במדינות בריה"מ לשעבר ובכל אמריקה הלטינית. אנו נחפש לעודד ממשל תקין שיוכל לחלק את הרווחים מדמוקרטיה וצמיחה כלכלית באופן שווה בין אנשים.

אנו נעבוד כדי לצמצם את האיום מצד משטרים עוינים לדמוקרטיה ונתמוך בליברליזציה של מדינות לא דמוקרטיה כשהן יהיו מוכנות לחיות בשלום אתנו".

קלינטון הבטיח לעולם הגדלה של הסדר האמריקני בשנות ה-90, וההבטחות לא הסתכמו במילים. תחת כהונתו המערכת הכלכלית והביטחונית של ארה"ב גדלה בשלושה ערוצים מרכזיים: הסכמי סחר חדשים, התרחבות של נאט"ו במזרח אירופה ותמיכה במדינות הגוש המזרחי שעשו את צעדיהן הראשונים לקראת דמוקרטיה שוק, בראש ובראשונה ברוסיה.

ראשית, הסכמי סחר. ב-1 בינואר 1995 הסכם הסחר GATT, ההסכם שהוריד מכסים בין הכלכלות הגדולות ותרם לבניית הכלכלה העולמית בגוש המערבי, הוחלף בארגון הסחר העולמי, World Trade Organization, שצירף אליו את מדינות מזרח אירופה כמו הונגריה ופולין, כמו גם מדינות רבות במזרח התיכון, אפריקה ודרום אמריקה. כ-200 מדינות זכו לראות ירידה במכסים על התוצרת שלהן, פתיחה של השוק האמריקני אליהן ופתיחה שלהן לשוק האמריקני. זו אגב הפעם האחרונה שמערכת הסחר הבינלאומית שודרגה [2] מאז קלינטון השיחות על שדרוג נוסף של המסחר הגלובאלי עלו על שרטון (כן, גם לפני טראמפ).

ממשל קלינטון גם הביא ב-1993 לאישור של הסכם הסחר החופשי של צפון אמריקה, NAFTA, שהפך את מקסיקו, ארה"ב וקנדה ביחד לאחד מאזורי הסחר הגדולים בעולם. האינטגרציה הכלכלית עם מקסיקו עזרה ליצרנים אמריקנים לחתוך בעלויות הייצור מבלי לעבור למזרח אסיה, ומקסיקו, בעיקר צפון מקסיקו, ראתה כניסה של עסקים ומפעלים שנתנו לה תעסוקה.

לבסוף, ממשל קלינטון צירף למסחר הגלובאלי את המדינה המאוכלסת ביותר בעולם – סין. הוא גם עשה זאת תוך זניחה של "קידום הדמוקרטיה" בתמורה ל"קידום כלכלי". בתחילת כהונתו, במאי 1993, באירוע רב משתתפים בבית הלבן, קלינטון חתם על הוראה חדשה שלראשונה קשרה בין התקדמות בשיחות הסחר בין סין לארה"ב ובין התקדמות במצב זכויות האדם בה. לראשונה, כך לפי קלינטון, הממשל האמריקני ידבר בקול אחד. בספטמבר 1994 העמדה הזו כבר לא הייתה קיימת – שיחות הסחר התקדמו, בעוד סין לא יזה מילימטר בנוגע למצב זכויות האדם בשטחה [10]. סין לא התקדמה גם ב-1999, כשקלינטון דחף את הקונגרס לקבע את מעמדה של סין "כמדינה מועדפת ביותר בסחר", מה שאומר שהיא תהנה מתנאים זהים לאלו שארה"ב נותנת לשאר העולם, והיא לא התקדמה בשנת 2000, כשקלינטון דחף לצירופה לארגון הסחר העולמי.

ההסבר של קלינטון לשינוי במדיניות היה שאין באמת שינוי במדיניות: נכון, סין לא מאפשרת חופש ביטוי או אופוזיציה פוליטית בשטחה. נכון, העמדות שלה מנוגדות לעיתים לחלוטין לארה"ב. אך הדבר האינטליגנטי לעשות, כך לפי קלינטון, היא לא להתמקד במה סין עושה, אלא להתמקד באיך אפשר לשנות את התנהגותה, איך להגדיל את הסיכויים שהיא תהפוך יותר דמוקרטית – והדרך היא ע"י סחר חופשי ושגשוג כלכלי של סין.

היום אנחנו יודעים שהתזה הזו לא מחזיקה מים: מדינה יכולה להיות משגשגת כלכלית ועדיין טוטליטרית. המפלגה הקומוניסטית למדה איך לנצל את כוחות השוק לניהול יעיל של משאבים, בעוד היא משתמשת במערך אדיר של כלים ביורוקרטים וטכנולוגיים כדי לחסום מידע מהאזרחים שלה, לפקח על פעולותיהם ולהסיר את אלה המאיימים על שלטונה. אולם בימיו של קלינטון ההנחה הייתה שעכשיו שהדמוקרטיה הליבראלית הוכיחה את עליונותה, גם סין הקומוניסטית תתמוטט במהלך הבלתי נמנע של ההיסטוריה. קלינטון גיבש את אסטרטגית ההגדלה שלו על בסיס תפיסת עולם שראתה סוף למאבקי הכוח ואת ההתפשטות הבלתי נמנעת של הדמוקרטיה והקפיטליזם – עבור השקפה כזו סין הקומוניסטית היא לא איום, לא יריב, אלא חריגה שתתקן את עצמה. מה זה משנה מה יבוא קודם, המסחר החופשי עמה או הדמוקרטיה בה? במהלך ההיסטורי שניהם יגיעו לבסוף. לא?

ההגדלה של נאט"ו

במקביל להרחבת מערכת המסחר של ארה"ב מהגוש המערבי לשאר העולם, קלינטון קידם את ההרחבה של נאט"ו אל תוך מזרח אירופה. כאן דווקא שיחקו שיקולים אסטרטגים של גיאופוליטיקה, יחד עם שיקולים כלכליים ודמוקרטיים של הליברליזם הבינלאומי של קלינטון: מזרח אירופה הייתה אזור החיכוך שהביא את אירופה פעמיים לשתי מלחמות עולם. מזרח

אירופה חלשה באופן טבעי תמשוך אליה שחקנים חיצוניים לאירופה, כמו רוסיה וטורקיה, ותאיים על ביטחונן של גרמניה, צרפת ואיטליה. לחילופין, מזרח אירופה חזקה, או לכל הפחות עצמאית, עלולה לתמרן את עצמה בין מזרח ומערב, בין מוסקבה לברלין, מביאה שוב לתחרות לכוח בין המעצמות האירופיות ושוב לסכנה של מלחמת עולם.

הדרך לפתור את הבעיה האסטרטגית הזו הייתה פשוטה: להרחיב את נאט"ו מזרחה, כך שמדינות מזרח אירופה יצורפו לאותו מחנה ביטחוני בו נמצאת גם גרמניה. עם ההגנה של נאט"ו המדינות החדשות לא יצטרכו לדאוג לא מרוסיה ולא מגרמניה, ולא ירגישו צורך לתמרן בין מזרח ומערב בשביל לשמור על עצמאותן. הן לכן גם ירגישו בנוח להצטרף לאיחוד האירופי, הופכות להיות חלק מהמערב לא רק ביטחונית, אלא גם כלכלית ופוליטית.

זה היה הנימוק הליבראלי: פתיחה של השווקים במזרח אירופה ע"י ארגון הסחר העולמי אינה מספיקה כדי להבטיח שאותן מדינות באמת ימשיכו לצעוד בדרך לדמוקרטיה וכלכלת שוק. הצירוף שלהן לנאט"ו יעניק להן את הביטחון להשקיע את משאביהן בתחייה פוליטית וכלכלית, במקום בהתחמשות ותמרון פוליטי בין הכוחות הגדולים של אירופה של גרמניה, רוסיה, צרפת וטורקיה. בהתרחבות של נאט"ו הליברלים והריאליסטים ראו את התשובה להבטחת שלומה של אירופה ושגשוג המערכת האמריקנית, כל אחד מסיבותיו שלו.

בכהונה השנייה שלו קלינטון פעל נמרצות להרחיב את נאט"ו מזרחה ולצירופן של צ'כיה, הונגריה ופולין לברית, שאכן צורפו ב-1999. במקביל לצירופן, קלינטון הבטיח לרוסים שנשק גרעיני או כוחות קבע לא יוצבו בחברות החדשות, כך שהמאזן האסטרטגי ביבשת לא ישתנה לרעתה של מוסקבה[11].

באותן שנים בהן ארה"ב הרחיבה את הסדר העולמי שלה, רוסיה התחילה לעשות את צעדיה הראשונים לא עוד כאימפריה [12] אלא כמדינה. רוב הנכסים האסטרטגיים שצברה לאורך המאות במזרח אירופה, בקווקז ובמרכז אסיה נעלמו. הכלכלה שלה התכווצה בכ-40%, תקציב הצבא נחתך והיא נאלצה לבקש הלוואות מקרן המטבע הבינלאומית וארה"ב רק כדי לעמוד בתשלומי החוב שלה. ההתרחבות של נאט"ו מזרחה הייתה עוד מסמר בארון של האימפריה [12] לא רק שמוסקבה איבדה את השפעתה במזרח אירופה, ארה"ב עכשיו נכנסת למלא את הוואקום, ביחד עם האיחוד האירופי של ברלין ופריז.

לזכותו של קלינטון יאמר שהממשל שלו באמת תמך בילצין ובניסיון של רוסיה לעבור מכלכלת תכנון מרכזי ודיקטטורה של מפלגה אחת, לדמוקרטיה עם כלכלת שוק חופשי[12]. ארה"ב תמכה בחבילת סיוע בינלאומית בסך 22 מיליארד דולר למוסקבה, עודדה השקעה מערבית ברוסיה ותמכה בילצין גם כשעלו עדויות להפרת זכויות אדם במלחמת צ'צ'ניה הראשונה, בעיות בהליך הבחירות של 1996 ודיווחים על שחיתות מצד המקרובים לילצין, שגרפו חלק מכספי הסיוע הבינלאומי לכיסם שלהם[13].

אולם התמיכה בילצין, ההתמקדות באיש כסמל של הדמוקרטיה, במקום בתהליך הדמוקרטי, הכתימה את הדמוקרטיה והשוק החופשי בעיני העם הרוסי: ב-1996, בבחירות בהן זכה ילצין ב-54% מהקולות, זכו הקומוניסטים רק ב-40%. כשלושה מיליון רוסים, 5% מכלל מהמצביעים, התייאשו לחלוטין מהתהליך הדמוקרטי ו"הצביעו נגד כולם"^[14]. וושינגטון תמכה בהפרטה של הכלכלה הרוסית, אך ללא מנגנונים משפטיים חזקים ההפרטה הפכה לשוד, כשחברות רבות נכסים ומשאבי טבע נמכרו במחירים זעומים למקורבים לשלטון ^[15] במקום להביא לליברליזם כלכלי, הרפורמות יצרו מעמד של אוליגרכים.

קרעים בקצה גן עדן

אסטרטגית ההגדלה של קלינטון היא פחות אסטרטגיה מציפייה: בשנות ה-90 של המאה ה-20 אנשים פשוט ציפו שהעולם יהיה טוב יותר. לא משנה אם הם ביססו את זה על טיעונים פילוסופים גדולים של עליונות הדמוקרטיה הליבראלית, או על הבחנה אמפירית שמדינות משגשגות נלחמו פחות ב-50 השנים האחרונות, הם ציפו שעידן חדש של שלום ושפע יגיע. הקריאה של קלינטון להגדלת הדמוקרטיה הייתה לא בציפייה שארה"ב תצטרך להילחם בשביל ההגדלה הזו, אלא על בסיס ההנחה שההגדלה הזו תקרה בכל מקרה. ממשל קלינטון התמקד בעיקר בקידום של סחר חופשי, מאמין שהוא יתרום ליצרנים אמריקנים וישמור על מעמדה של ארה"ב כמעצמת על ^[16] מעמד שכעת ציפו יתבסס על היותה הכלכלה הגדולה בעולם, לא המדינה עם כוח הצבא החזק בעולם.

המעניין הוא שבניגוד למה שהיינו יכולים לחשוב, האלימות האתנית הרבה שהעולם ראה בשנות ה-90 לא שינו את התפיסה הבסיסית בדבר המהלך הבלתי נמנע של דמוקרטיה וכלכלה חופשית. כפי שפוקוימה כתב, סביר שהעולם עוד יראה מלחמות ^[17] אך לא מלחמות גדולות. כן, ברואנדה ובסרביה כפרים עלו באש ומשפחות חוסלו. כן, בקווקז גל לאומנות הקיז את דמם של הרוסים. במזרח התיכון השלום בין ישראל לפלשתינים קרס בטרור אוטובוסים. באפריקה ובניו-יורק אמריקנים נהרגו בפיגועי טרור שתכנן אחד ^[18] אוסמה בן לאדן. אך אלו היו רק שאריות של העולם הישן. אירועים מצערים, כן, אך לא אירועים משני עולם.

התפיסה הזו לא השתנתה גם כשפעילים של אל-קאעידה ריסקו שני מטוסי נוסעים בשני הבניינים של מרכז הסחר העולמי, במתקפת הטרור הכי גדולה על אדמת אמריקה. וושינגטון ראתה איך העולם הישן שורף 3,000 אמריקנים חפים מפשע למוות, והיא תחליט לא להפסיק עם ההגדלה ^[19] אלא להביא אותה על העולם הישן אחת ולתמיד. על כל זאת, ועוד, בפרק הבא. תודה לכם על ההאזנה.

Larry Celona, Bruce Golding, "The reign of terror when murder was king of ^[1] New York in the '80s and '90s", New York Post, 13/12/2017.

- <https://nypost.com/2017/12/13/the-reign-of-terror-when-murder-was-king-of-new-york-in-the-80s-and-90s>
- Norman J. Ornstein, *"Foreign Policy and the 1992 Election"*, *Foreign Affairs*, [2]
(Vol. 71, No. 3 (Summer 1992
- .Ibid [3]
- קיסנינג'ר, 2012, עמ' 709-710. [4]
- Thomas L. Friedman, *"Foreign Affairs Big Mac I"*, *The New York Times*, [5]
.08/12/1996
- .Michael Walker, *"The Clinton Doctrine"*, *The New Yorker*, 07/10/1996 [6]
- Francis Fukuyama, *"The End of History?"*, *National Interest*, No. 16 (Summer [7]
(1989
- Douglas Brinkley, *"Democratic Enlargement: The Clinton Doctrine"*, *Foreign [8]
(Policy, No. 106 (Spring 1997*
- .Ibid [9]
- Jim Mann, *"China Called Clinton's Bluff on Human Rights"*, *Los Angeles [10]
Times*, 10/09/1996.
<https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1996-09-10-mn-42270-story.html>
- Russell L. Riley, *"BILL CLINTON: FOREIGN AFFAIRS"*, Miller Center. [11]
<https://millercenter.org/president/clinton/foreign-affairs>
- Thomas Carothers, *"The Clinton Record on Democracy Promotion"*, Carnegie [12]
(Endowment for International Peace (2000
- David Osborne, *"Yeltsins linked to IMF scandal"*, *The Independent*, [13]
27/08/1999.
<https://www.independent.co.uk/news/world/yeltsins-linked-to-imf-scandal-1115576.html>
- [14] סטיבן לי מאיירס, "הצאר החדש: עלייתו של ולדימיר פוטין", ישראל: עם עובד,
2019. עמ' 113.